

DOI: [10.26565/2786-4995-2024-4-06](https://doi.org/10.26565/2786-4995-2024-4-06)

УДК: 657.2:343.98

Попель Сергій

кандидат економічних наук,
завідувач відділу розвитку митної справи
Науково-дослідний інституту фінансової політики
Державний податковий університет
вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, 08205, Україна
e-mail: popelsa89@gmail.com
ORCID ID: [0000-0003-3834-1049](https://orcid.org/0000-0003-3834-1049)

Механізм застосування системи управління ризиками у сфері пост-митного контролю, як елемент євроінтеграційних перетворень

Анотація. Сучасний етап розвитку вітчизняної митної адміністрації характеризується необхідністю адаптації національного законодавства до стандартів Європейського Союзу. Одним із пріоритетних напрямів реформування митної політики є гармонізація та спрощення митних процедур за рахунок впровадження систем управління ризиками на різних етапах митного контролю. Одним із сучасних інструментів митного контролю, який дозволяє забезпечити це є пост-митний контроль. Процес впровадження пост-митного контролю в практичну діяльність митних органів в Україні сьогодні перебуває на початковій фазі розвитку, тому механізм застосування СУР для прийняття рішень щодо проведення пост-митного контролю має ще багато невизначеностей та проблемних аспектів. Що й зумовлює необхідність вивчення механізму застосування системи управління ризиками для цілей пост-митного контролю.

Метою роботи є проведення комплексного дослідження основних елементів зовнішньої та внутрішньої підсистем механізму застосування системи управління ризиками у сфері пост-митного контролю.

Методологічною основою виконання дослідження стало використання сукупності загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, а саме: синтезу та аналізу, дедукції та індукції, абстрагування, діалектичного пізнання (при встановленні сучасного стану застосування системи управління ризиками в сфері пост-митного контролю); моделювання (для побудови механізму застосування системи управління ризиками для цілей пост-митного контролю); систематизації (для дослідження зовнішньої та внутрішньої підсистем механізму застосування СУР для цілей пост-митного контролю як цілісної множини елементів в сукупності зв'язків між ними); логічного узагальнення (при підготовці висновків для формування пропозицій щодо підвищення ефективності пост-митного контролю у контексті застосування системи управління ризиками).

У статті, побудовано механізм застосування системи управління ризиками для цілей пост-митного контролю та досліджено основні елементи його зовнішньої підсистеми (принципи, фактори, важелі управлінського впливу, функції тощо). Зауважено, що фундаментальною складовою зовнішньої підсистеми механізму, яка фактично забезпечуватиме належне функціонування механізму, є нормативно-правове забезпечення, а також стратегічна, довгострокова підтримка процесу його застосування та розвитку керівництвом Держмитслужби та Міністерством фінансів України. Проаналізовано внутрішню підсистему механізму і визначено особливості його функціонування в Україні.

В результаті дослідження механізму застосування системи управління ризиками для цілей пост-митного контролю запропоновано напрямки для його удосконалення.

Ключові слова: система управління ризиками, аналіз ризиків пост-митний контроль, спрощення митних процедур, контроль після випуску.

Формули: 0; рис.: 4; табл.: 0; бібл.: 17.

Для цитування: Попель С. Механізм застосування системи управління ризиками у сфері пост-митного контролю, як елемент євроінтеграційних перетворень. Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку. №4(15) 2024. С. 67-80. DOI: <https://doi.org/10.26565/2786-4995-2024-4-06>

Вступ (Introduction). На сучасному етапі розвитку митних адміністрацій всіх без винятку країн світу основним інструментом, який дозволяє прискорювати та спрощувати митне оформлення є активне застосування систем управління ризиками. Крім того, управління ризиками в митній сфері дає можливість оптимально використовувати ресурси митних органів, не зменшуючи при цьому ефективності митного контролю, та звільняє більшість учасників ЗЕД від зайвого контролю. СУР використовується митними органами на всіх етапах митного контролю, про те пріоритетним сьогодні є контроль після випуску.

Літературний огляд (Literature review). В останні роки з'явилася значна кількість наукових досліджень, як вітчизняних так і міжнародних у сфері використання ризикоорієнтованих інструментів для цілей визначення об'єктів пост-митного контролю. Серед закордонних, в першу чергу, слід відзначити дослідження Різк М. [15] в якому розглядається структура управління ризиками в митних органах, з акцентом на пост-митний контроль та аналізуються інструменти, які допомагають митним органам ефективно виявляти та оцінювати ризики після митного оформлення. Також, Вальдеса М. та Фернандеса К. [16], які розглядають роль Big data і аналітики у прогнозуванні ризиків у пост-митному контролі, включаючи штучний інтелект та аналіз історичних даних. Також, вартою уваги є праця Чжоу К. і Янг Ю. [17], яка зосереджена на використанні ризик-орієнтованого підходу для оцінки ризиків після митного оформлення, також стаття містить рекомендації щодо впровадження ефективних процедур контролю. Інноваційний підхід до управління ризиками представлено у дослідженні Бейлі Р. та Вонг К. [9], а саме у статті розглядаються новітні технології, такі як машинне навчання і блокчейн, які можуть бути використані для покращення управління ризиками в пост-митному контролі.

Серед вітчизняних науковців, в першу чергу, слід відзначити дослідження Костенко А.О. [2] в якому проведено аналіз міжнародного, вітчизняного та іноземного законодавства з управління ризиками під час митного контролю. та досліджено досвід передових держав у сфері управління ризиками та використання системи управління ризиками під час митного контролю після випуску товарів. У науковій праці Капітанець С.В. та Руда Т.В. обґрунтовано, що пост-митний контроль (аудит) дедалі більше укріплює свої позиції як важлива форма митного контролю, яка вирішує одне із стратегічних завдань митних органів – дозволяє належним чином консолідувати багаторівневий підхід з використанням системи управління ризиками [1].

Мета, завдання та методи дослідження (Purpose, objectives and research methods). Метою роботи є проведення комплексного дослідження основних елементів зовнішньої та внутрішньої підсистем механізму застосування системи управління ризиками у сфері пост-митного контролю.

Методологічною основою виконання дослідження стало використання сукупності загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, а саме: синтезу та аналізу, дедукції та індукції, абстрагування, діалектичного пізнання (при встановленні сучасного стану застосування системи управління ризиками в сфері пост-митного контролю); моделювання (для побудови механізму застосування системи управління ризиками для цілей пост-митного контролю); систематизації (для дослідження зовнішньої та внутрішньої підсистем механізму застосування СУР для цілей пост-митного контролю як цілісної множини елементів в сукупності зв'язків між ними); логічного узагальнення (при підготовці висновків для формування пропозицій щодо підвищення ефективності пост-митного контролю у контексті застосування системи управління ризиками).

Результати (Research results). У багатьох провідних країнах світу митні органи активно використовують системи управління ризиками на всіх етапах митного контролю, що значно підвищує ефективність процесів та мінімізує ризики незаконного обігу товарів. Система управління ризиками дозволяє митним органам зосередити свої зусилля на потенційно небезпечних операціях, скорочуючи при цьому час перевірки для вантажів із

низьким рівнем ризику. Основні етапи, на яких застосовуються такі системи, включають (Рис. 1): попереднє інформування (pre-clearance), митне оформлення (clearance) та контроль після випуску (post-clearance).

Рис. 1. Етапи застосування систем управління ризиками в митній сфері
Figure 1. Stages of application of risk management systems in the customs sphere
Джерело: розроблено автором
Source: prepared by the authors

На етапі «попереднього інформування» здійснюється аналіз ризиків зведених декларацій ввезення (Entry summary declaration – ENS), що представляють собою електронні повідомлення про товари, які будуть переміщуватися через митний кордон за певний час до їх фактично прибуття до пункту пропуску. Митні органи отримують попередню інформацію про вантажі, які мають прибути та здійснюють попередню оцінку ризиків ще до прибуття вантажу на кордон, що сприяє скороченню часу на перевірки та підвищенню ефективності контролю.

На етапі «митного оформлення» система управління ризиками застосовується для визначення форм та обсягів митного контролю відносно кожного відправлення товарів, транспортного засобу чи громадянина. Використання ризик-орієнтованого підходу дозволяє зосередити зусилля на більш ризикових вантажах, уникаючи зайвих затримок для вантажів з низьким ризиком.

Попри важливу роль управління ризиками на всіх етапах митного оформлення, все ж на особливу увагу заслуговує етап «контроль після випуску (пост-митний контроль)», оскільки світові тенденції останніх десятиліть щодо розвитку митної справи, зокрема в частині постійного апгрейду СУР, засвідчують зміщення акцентів. На цьому етапі СУР використовується з метою відбору об'єктів ЗЕД для цілей пост-митного контролю, що дає можливість:

- прискорити та вдосконалити форми та методи митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон;
- створити базу даних для надійного застосування інститутом Авторизованого економічного оператора;
- сконцентрувати увагу та водночас спрямувати контрольно-перевірочні заходи на найбільш сумнівних суб'єктах і операціях, враховуючи доступність більш широкого спектру інформації після митного оформлення та можливість відстежувати рух товару на внутрішньому ринку, тощо.

Крім того, зазначена сфера застосування СУР є особливо актуальною в світлі сучасних тенденцій реформування вітчизняної митної галузі в умовах європейської інтеграції. Адже в країнах Європи переважна більшість заходів митного контролю здійснюється на етапі після випуску.

Попри це, процес впровадження пост-митного контролю в практичну діяльність митних органів в Україні сьогодні перебуває на початковій фазі, тому механізм застосування СУР для прийняття рішень щодо проведення пост-митного контролю має ще багато невизначеностей та проблемних аспектів. А тому, удосконалення процедури застосування СУР для цілей пост-митного контролю є досить важливим завданням, яке дасть можливість підвищити ефективність пост-митного контролю та загалом діяльності митних органів. З цією метою, в першу чергу, слід дослідити механізм застосування системи управління ризиками у сфері пост-митного контролю і заходів з управління ризиками після завершення митного оформлення та випуску товарів.

Механізм застосування СУР для цілей пост-митного контролю доцільно розділити на внутрішню та зовнішню підсистеми через його складність та наявність значної кількості взаємопов'язаних елементів. Спочатку розглянемо зовнішню підсистему, яку можна відобразити наступним чином (Рис. 2):

Рис. 2. Зовнішня підсистема механізму застосування системи управління ризиками для цілей пост-митного контролю

Figure 2. External subsystem of the risk management system application mechanism for the purposes of post-customs control

Джерело: розроблено автором

Source: prepared by the authors

В першу чергу, слід розглянути основні елементи (принципи, фактори, важелі управлінського впливу та функції) механізму.

Одним із важливих елементів зовнішньої підсистеми є принципи, відповідно до яких він функціонує. У контексті нашого дослідження ці принципи в якості концептуальних постулатів цілком логічно адаптаційно визначити на кшталт згаданих у Методичному посібнику щодо аспектів управління ризиками, як складової системи внутрішнього контролю у розпорядника бюджетних коштів підготовленого у 2022 році Міністерством фінансів

України [3]. Так, відповідно до вказаного Методичного посібника принципи діяльності з управління ризиками дають розуміння характеристик її результативності і ефективності, пояснюючи цінність, наміри і цілі. Ці принципи є основою та мають враховуватися при розробці структури і процесів управління ризиками та дозволяти управляти впливами невизначеності на досягнення її встановлених мети (місії), цілей та завдань. Попри це, особливості функціонування механізму дещо змінюють сутність цих принципів, а тому коректним є таке їх формулювання:

- інтегрованість та безперервність – управління ризиками є невід’ємною складовою пост-митного контролю, де процеси ідентифікації та оцінки ризиків здійснюються на постійній основі для забезпечення ефективного моніторингу та управління;
- структурованість та повнота – систематичний і комплексний підхід до управління ризиками у пост-митному контролі забезпечує отримання узгоджених і порівнянних результатів;
- налаштованість – структура та процеси управління ризиками в пост-митному контролі адаптовані до зовнішнього та внутрішнього середовища Держмитслужби, що відповідає її цілям і завданням;
- економність та ефективність – досягнення максимальних результатів при мінімальних витратах, що передбачає, що витрати на управління ризиками повинні бути нижчими за потенційні втрати, які можуть виникнути внаслідок їх реалізації або недостатнього контролю.
- залучення – активна та своєчасна участь зацікавлених сторін забезпечує використання їх знань, навичок і досвіду, що своєю чергою підвищує рівень усвідомленості та обґрунтованості рішень у сфері управління ризиками в пост-митному контролі;
- динамічність – ризики можуть виникати, еволюціонувати або зникати внаслідок постійних змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі Держмитслужби; для цілей пост-митного контролю управління ризиками вимагає комплексного підходу, що включає моніторинг, прогнозування потенційних загроз, ідентифікацію нових ризиків та оперативну реакцію на зміни та події, що виникають. Це забезпечує адаптивність СУР та її здатність ефективно рефлексувати на нові виклики;
- системність та всебічність – забезпечення комплексного підходу до управління ризиками, що передбачає врахування всіх можливих джерел виникнення ризиків і застосування відповідних способів реагування на них, а також розробку заходів, необхідних для уникнення або мінімізації ризиків;
- доступність інформації – вихідні дані для управління ризиками у контексті пост-митного контролю формуються на основі звітної та актуальної інформації, а також прогнозів, що відображають очікування щодо майбутніх тенденцій. Для ефективного управління ризиками інформація повинна відповідати критеріям достовірності, бути достатньою для прийняття обґрунтованих рішень, своєчасною, щоб реагувати на зміни в умовах, зрозумілою для всіх учасників процесу та доступною для зацікавлених сторін, що сприяє прозорості та результативності управлінських рішень;
- фактори, пов’язані з корпоративною культурою – поведінка посадових осіб істотно впливає на всі аспекти управління ризиками в Держмитслужбі в цілому;
- моніторинг та постійне удосконалення – процес моніторингу та контролю за результатами виконання заходів із управління ризиками для цілей пост-митного контролю здійснюється на безперервній основі, що дозволяє оперативно виявляти недоліки та коригувати дії. Діяльність із управління ризиками постійно вдосконалюється через систематичне навчання, аналіз накопиченого досвіду та впровадження кращих практик, що забезпечує адаптацію до змінюваних умов та викликів.

Механізм застосування СУР у сфері пост-митного контролю функціонує під впливом багатьох факторів внутрішнього і зовнішнього середовища. Серед внутрішніх факторів слід виділяти такі: фінансові (рівень фінансового забезпечення митних органів на оплату праці,

придбання та оновлення програмних і технічних засобів митного контролю, розвиток об'єктів митної інфраструктури, тощо), кадрові (рівень кількісного та якісного кадрового забезпечення), матеріально-технічні (рівень програмно-технічного забезпечення), інформаційні (повнота, достовірність та релевантність інформації, яку акумулюють митні органи для цілей аналізу та управління митними ризиками), організаційні (організація управління ризиками митного органу). Зовнішні фактори впливу на управління ризиками в сфері митної справи варто розглядати у розрізі таких груп: економічні (рівень економічного розвитку країни), політичні (політичний вектор розвитку країни, політична стабільність), законодавчі (стан вітчизняного митного законодавства та рівень імплементації норм і стандартів міжнародного митного права).

Також досліджуваний механізм має забезпечувати ефективність виконання низки функцій СУР для цілей пост-митного контролю з урахуванням його особливостей:

- 1) організації – налаштування роботи структурних підрозділів митного органу на виконання завдань аналізу та управління ризиками;
- 2) планування – розроблення планів та прогнозування досягнення цілей управління ризиками;
- 3) контролю – здійснення заходів щодо контролю виконання завдань управління ризиками;
- 4) регулювання – у разі виявлення відхилень від плану управління ризиками оперативне реагування та регулювання.

Для досягнення поставлених цілей механізму необхідні певні важелі. Зокрема, управлінський вплив на механізм застосування системи управління ризиками у сфері пост-митного контролю здійснюється за допомогою таких важелів: економічні, організаційні, кадрові, технічні, управлінські, кожен із яких має свій зміст. Зупинимося на них більш детально:

- фінансові інструменти – використання фінансів для раціонального забезпечення фінансовими ресурсами системи управління ризиками;
- структурні рішення – удосконалення організації процесу застосування системи управління ризиками, налагодження взаємозв'язку між структурними підрозділами митного органу, підвищення гнучкості організаційної структури;
- організація кадрового забезпечення – підвищення професійної кваліфікації працівників митних органів, укомплектованість кадрами підрозділів, моральне і матеріальне заохочення працівників (мотивація праці);
- технічні завдання – покращення технічного забезпечення, що застосовується посадовими особами митних органів при проведенні митного контролю в цілях забезпечення додержання законодавства України в сфері митної справи;
- інформаційно-аналітичні можливості – доступ до баз даних та інформаційних систем, в яких міститься вся необхідна та актуальна інформація для аналізу та управління ризиками.

Крім того, базисом, який забезпечуватиме належне функціонування механізму, є стратегічна, довгострокова підтримка процесу його впровадження керівництвом Держмитслужби та Міністерством фінансів України, а також відповідне нормативно-правове забезпечення. Останнє можна розглядати як діяльність згаданих вище державних органів та посадових осіб щодо прийняття нормативно-правових актів, спрямованих на ефективне регулювання правовідносин у сфері предмету даного дослідження. Також, правовий масив доповнюється митним законодавством ЄС, міжнародно-правовими договорами та документами рекомендаційного характеру, які регламентують застосування системи управління ризиками у тому числі для цілей пост-митного контролю, зокрема:

1. Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур (Киотська конвенція) [4];
2. Угода про спрощення процедур торгівлі COT [7];
3. Рамкові стандарти забезпечення безпеки і спрощення процедур міжнародної торгівлі [6];

4. Компендіум з управління ризиками Всесвітньої митної організації [13];
5. Митний кодекс ЄС [10];
6. Посібник з митного пост-аудиту ВМО (WCO — Guidelines for Post-clearance Audit, 2012 (переглянуто у 2018)) [12];
7. Технічні примітки ВМО до митного постаудиту (UNCTAD Technical Note 5 Post-clearance audit, 2011) [15];
8. Методичні рекомендації для уповноважених економічних операторів ЄС 2007 р. (EU – Authorised Economic Operators, Guidelines, 2007) [8].
9. Митні стандарти ЄС (Customs Blueprints. Blueprint 14. Post-clearance control and audit) [11];

На національному рівні актами, які врегульовують питання пост-митного контролю та застосування СУР для його цілей є:

- статті МКУ 337¹ «Пост-митний контроль», 320 «Вибірковість митного контролю», 363 «Діяльність митних органів з оцінки та управління ризиками»;
- наказ Мінфіну від 31 липня 2015 р. № 684 «Порядок здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю» (у редакції наказу Міністерства фінансів України від 24 червня 2024 року № 305);
- наказ Держмитслужби від 21 серпня 2023 р. № 411 «Про запровадження рекомендаційно-технічного пілотного проекту здійснення пост-митного контролю»;
- Закон України від 22.08.2024 № 10411 «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу».

Детальніше питання нормативно-правового регулювання механізму застосування системи управління ризиками у сфері пост-митного контролю вивчено у пункті 2.1 цієї роботи.

Далі розглянемо внутрішню підсистему механізму, а саме яким чином функціонує механізм представлений на рис. 3.

Чинним вітчизняним законодавством передбачено, що пост-митний контроль здійснюється за результатами застосування СУР та може бути ініційований у двох випадках:

- під час митного оформлення – у разі, якщо СУР виявлено ризики на етапі подання митної декларації та під час митного оформлення;
- після завершення митного оформлення та випуску товарів – коли виявлені ризики або обґрунтовані підозри щодо ймовірності порушень митних правил стають підставою для додаткової перевірки навіть після того, як товар було випущено відповідно до заявленої мети.

Варто зазначити, що у нормативно-правових актах, які регламентують питання пост-митного контролю не визначено, які саме суб'єкти ЗЕД підлягають оцінюванню системою управління ризиками у випадках зазначених вище. А тому важливим аспектом є уточнення їх категоризації, а саме – класифікація залежно від рівня законодавчої свідомості. Це дозволить визначити які категорії суб'єктів ЗЕД підпадають під оцінювання системою управління ризиками на етапі митного оформлення, а які на етапі після випуску товарів.

Доцільним, вбачається поділ суб'єктів ЗЕД за 4 категоріями:

1 категорія. Це найнадійніші учасники, які дотримуються норм і правил, що забезпечує прозорість і відкритість їх діяльності.

2 категорія. Ці учасники можуть мати технічні або адміністративні труднощі, які потребують додаткового роз'яснення чи консультування для поліпшення їхніх процесів.

3 категорія. Ця категорія суб'єктів ЗЕД може вдаватися до певних ухилень, намагаючись зменшити витрати або зекономити час, таки чином їх дії можуть призвести до ймовірності порушення митного законодавства.

4 категорія. Найбільш проблемні учасники, які можуть створювати загрози для митної безпеки і можуть бути об'єктами підвищеної уваги з боку контролюючих органів.

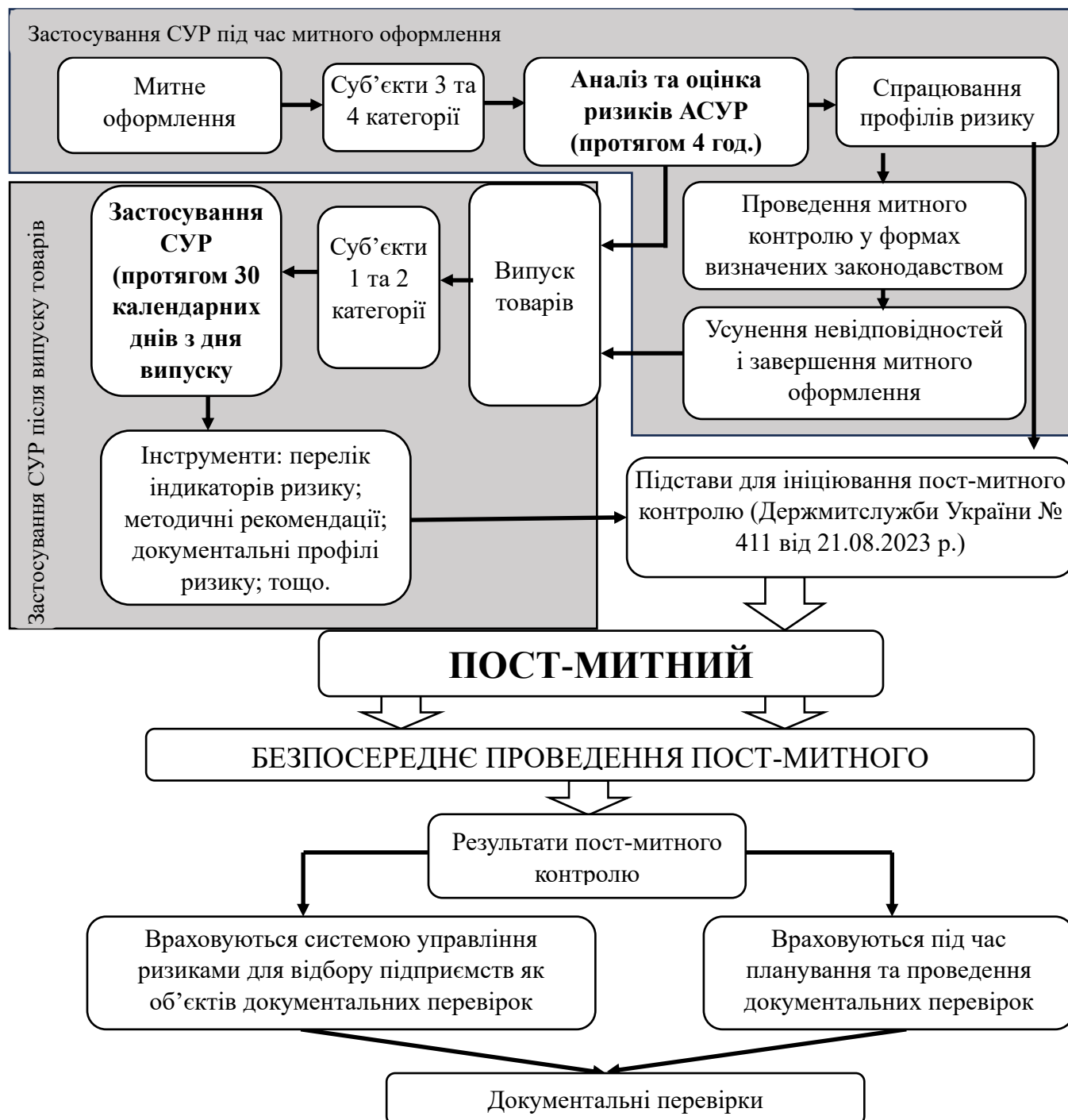

Рис. 3. Внутрішня підсистема механізму застосування системи управління ризиками для цілей пост-митного контролю

Figure 3. Internal subsystem of the risk management system application mechanism for the purposes of post-customs control

Джерело: розроблено автором
Source: prepared by the authors

Так, на етапі митного оформлення пропонується здійснювати оцінювання ризиків посадовими особами із застосуванням СУР суб'єктів ЗЕД 3 та 4 категорії. А на етапі після випуску товарів у вільний обіг 1 та 2 категорії. Це пояснюється тим, що суб'єкти ЗЕД 1 та 2 категорії мають вищий рівень довіри від митного органу у зв'язку із відповідністю їх певним критеріям надійності (в першу чергу це стосується авторизованих економічних операторів – АЕО).

Подібні підходи щодо класифікації реалізуються в багатьох країнах, оскільки вони допомагають оптимізувати роботу системи управління ризиками та загалом митного органу, а саме: завдяки сегментації за рівнем ризику митні служби можуть скоротити обсяг перевірок для добросовісних суб'єктів ЗЕД; фокусуючи ресурси на суб'єктах із високим рівнем ризику, митні органи швидше та точніше виявляють порушення митного законодавства; загалом це дозволяє митним органам оперативно приймати рішення, що економить час і фінансові ресурси як для держави, так і для бізнесу.

Якщо ж говорити про безпосереднє застосування системи управління ризиками для цілей пост-митного контролю, то основним нормативно-правовим актом, який регулює дану процедуру є наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю» № 684 від 31.07.2015 р. [5].

Загалом процедура аналізу, виявлення та оцінки (ідентифікація) митних ризиків здійснюється в декілька етапів, зокрема:

1 етап. Виявлення умов і факторів, що впливають на виникнення ризиків. Цей етап передбачає вивчення різних факторів, які можуть підвищити ймовірність ризиків при митному контролі. До таких факторів можуть належати:

1. Економічні фактори – зміни на ринку, коливання валют, зростання або зниження імпорту/експорту.

2. Політичні фактори – стабільність в країні-експортера або імпортера, зміни в законодавстві або міжнародних угодах.

3. Поведінка суб'єктів ЗЕД – наявність історії правопорушень, ненадання повної документації, невідповідність задекларованих товарів.

II етап. Визначення областей ризику. На основі виявлених факторів митні органи визначають конкретні сфери або категорії, які вважаються ризикованими. Це можуть бути: типи товарів (ліки, побутова хімія або продукти харчування, які часто підлягають контролю через можливість підробки чи контрабанди); групи суб'єктів ЗЕД (підприємства, які раніше мали проблеми з митними органами, або ті, що мають сумнівну репутацію).

На цьому етапі здійснюється систематизація інформації для створення профілів ризику, яка використовується для створення та оновлення профілів ризику. У подальшому вони застосовуються в рамках СУР для покращення вибіркової перевірок, оптимізації митних процедур та підвищенню ефективності митного контролю загалом.

III етап. Визначення індикаторів ризику. Індикатори митного ризику це ознаки чи параметри, які вказують на ймовірність порушення митного законодавства суб'єктом ЗЕД. На цьому етапі основне завдання митної адміністрації полягає у розробці системи показників та у проведенні їх аналізу, що дозволяє виявити порушення.

IV етап. Здійснення оцінки ймовірності виникнення ризиків та можливої шкоди у разі їх проявлення. На цьому етапі митні органи оцінюють не тільки ймовірність виникнення ризиків (наприклад, наскільки ймовірно, що певний товар переміщується через митний кордон із порушеннями), а й можливі наслідки (визначення фінансових втрат для держави, пов'язаних з недоотриманням митних платежів, податків, зборів; вплив на економічну безпеку, наприклад, через незаконне ввезення контрабандних або заборонених товарів; потенційний вплив на здоров'я та безпеку громадян).

За результатами аналізу, виявлення та оцінки ризиків із застосуванням системи управління ризиками, у кожному конкретному випадку митного контролю або митного оформлення товарів і транспортних засобів комерційного призначення визначається рівень ризику та відповідно до нього форми та обсяги митного контролю, що представлено на Рис. 4.

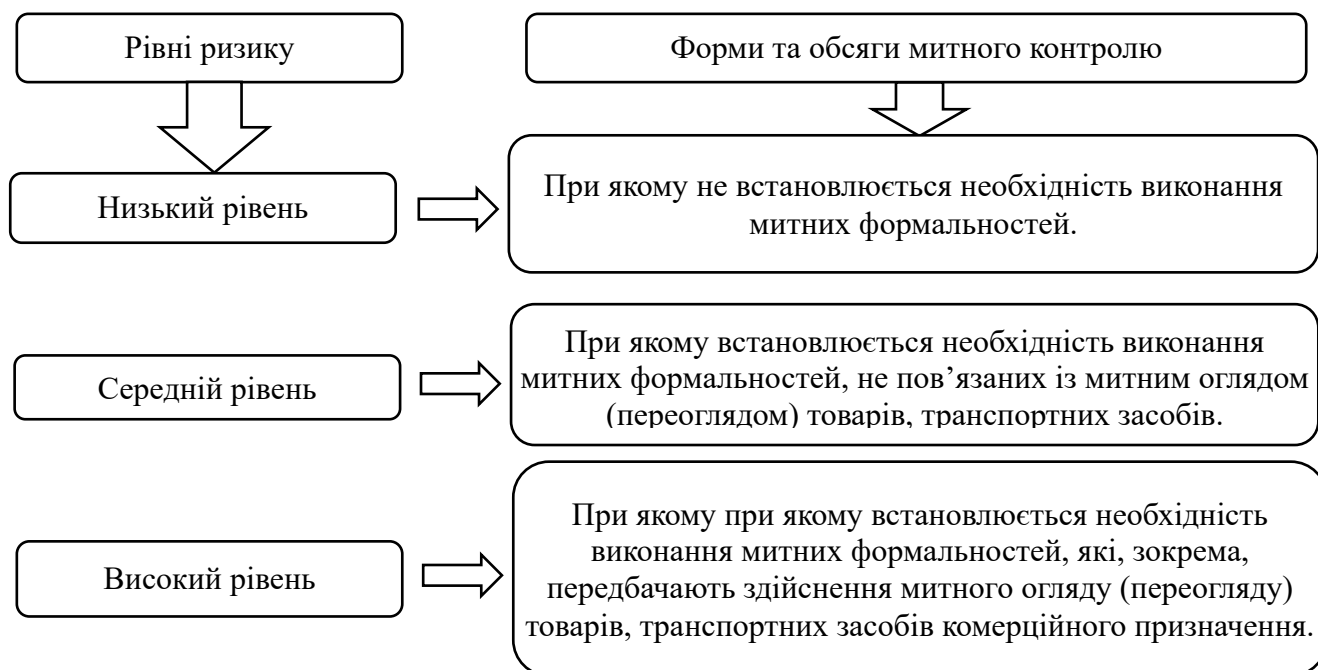

Рис. 4. Рівні ризику визначені за результатами здійснення контролю із застосуванням СУР

Figure 4. The risk levels are determined based on the results of monitoring with the use of RMS

Джерело: на основі [17]

Source: prepared by the authors on the basis of [17]

Відповідно до чинного вітчизняного законодавства, рівень ризику визначає обсяг і форми митного контролю, що застосовуються до товарів і транспортних засобів. У системі управління ризиками зазвичай виділяють три основні рівні ризику:

- *низький рівень ризику*. У таких випадках застосовується мінімальний митний контроль, а саме немає необхідності виконання митних формальностей. У випадках низького ризику акцент робиться на швидкому оформленні товарів для пришвидшення руху товарних потоків;
- *середній рівень ризику*. Передбачає більш ретельний контроль, що передбачає необхідність виконання митних формальностей, але не пов'язаних із митним оглядом (переоглядом) товарів, транспортних засобів. Цей рівень ризику застосовується до товарів і транспортних засобів, які мають певні ознаки ризику, але не вважаються високоризиковими. Документальна перевірка дозволяє виявити потенційні порушення без повного огляду;
- *високий рівень ризику*. У цьому випадку за результатами застосування системи управління ризиками встановлюється необхідність виконання митних формальностей, які, зокрема, передбачають здійснення митного огляду (переогляду) товарів, транспортних засобів комерційного призначення.

Варто зазначити, що необхідність проведення пост-митного контролю може бути визначено у результаті виявлення середнього або високого рівня ризику в результаті застосування системи управління ризиками, як уже було зазначено вище на етапі митного оформлення або після випуску товарів.

Отже, за результатами здійснення контролю із застосуванням СУР може здійснюватися інформування посадової особи митного органу для подальшого прийняття рішення щодо необхідності проведення митних формальностей, що відповідають одному із зазначених вище рівнів ризику. У разі визначення необхідності проведення пост-митного контролю формується перелік митних формальностей для виконання після завершення митного оформлення. Далі відбувається безпосереднє проведення заходів пост-митного контролю.

Результати пост-митного контролю враховуються в системі управління митними ризиками для подальшого відбору підприємств як об'єктів документальних перевірок. Це дозволяє більш точно планувати і здійснювати контроль за суб'єктами ЗЕД, які мають високий або середній рівень ризику. Результати таких перевірок також враховуються при плануванні та проведенні документальних перевірок, що допомагає знижувати адміністративні витрати і зменшувати кількість перевірок, якщо ризики для певних підприємств низькі. Це дає змогу сфокусувати увагу на тих суб'єктах, які можуть бути більш схильні до порушень митного законодавства.

Обговорення (Discussion). Таким чином, можна констатувати, що управління ризиками є невід'ємною складовою пост-митного контролю, оскільки він здійснюється виключно за результатами застосування системи управління ризиками. Досвід країн, зокрема країн Європейського Союзу, підтверджує, що система управління ризиками може бути успішно впроваджена на всіх етапах митного контролю, що суттєво підвищує його ефективність.

Попри це, варто зауважити, що у вітчизняній практиці існує низка проблемних аспектів, пов'язаних із застосуванням системи управління ризиками, які негативно впливають на ефективність пост-митного контролю. Саме тому на найближчу перспективу вважаємо доцільним виокремити 4 напрями удосконалення механізму застосування системи управління ризиками у сфері пост-митного контролю і заходів з управління ризиками після завершення митного оформлення та випуску товарів, зокрема: технічний (можливість застосування АСУР після випуску товарів), технологічний (оновлення профілів і індикаторів ризику), інформаційний (інтегрованість та функціональність інформаційної системи / бази даних) та кадровий (врахування специфіки професійного розвитку).

Висновки (Conclusions). Отже, загалом пост-митний контроль порівняно нове явище для вітчизняної митної адміністрації, яке перебуває ще на етапі впровадження, а тому в механізмі застосування системи управління ризиками у сфері пост-митного контролю і заходів з управління ризиками після завершення митного оформлення та випуску товарів є ще багато прогалин та колізій, які потребують дослідження та нормативно-правового врегулювання.

Реалізація вище запропонованих напрямків удосконалення механізму застосування системи управління ризиками в сфері пост-митного контролю допоможе усунути значну частину проблемних аспектів, крім того, сприятиме підвищенню ефективності митного контролю та зниженню кількості порушень, що забезпечить прозорість та надійність роботи митних органів.

Список літератури

1. Капітанець С.В., Руда, Т.В. Удосконалення підходів у використанні системи управління ризиками у сфері пост-митного контролю. *Сталий розвиток економіки*. 2024. 1(48), 351-359. URL: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-48-48>.
2. Костенко А.О. Управління ризиками в митному контролі після випуску товарів. *Вісник Черкаського університету*. 2018. № 1. С 40-48. URL: <https://econom-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/2664/2810>.
3. Методичний посібник щодо аспектів управління ризиками, як складової системи внутрішнього контролю у розпорядника бюджетних коштів. Київ. Міністерство фінансів України. 2022. 22 с. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/дод_%203%20Методичний%20посібник%20щодо%20аспектів%20управління%20ризиками.pdf
4. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція) від 18.05.1973. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_643
5. Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю: Наказ Мінфіну України від 31.07.2015 № 684. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1021-15#Text>
6. Рамкові стандарти безпеки та полегшення всесвітньої торгівлі Всесвітньої митної організації. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976_003#Text
7. Угода про спрощення процедур торгівлі COT. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=b4d9ae8d-03af-4a2a-8892-42d55c2ec948&title=TekstUgodiProSproschenniaProtseduroTorgivli>
8. Authorised Economic Operators, Guidelines. 2007 (EU). URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/system/files/2017-03/aeo_guidelines_en.pdf

9. Bailey, R., & Wong, K. Innovations in Risk Management for Customs: The Role of Technology. *Journal of International Trade Law and Policy*. 2021 20(3), 200-215.
10. EU Customs Code. Official Journal of the European Union L 165/1. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R0952>
11. European Commission, Directorate-General for Taxation and Customs Union, Customs blueprints – Pathways to better customs, Publications Office. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2778/77704>.
12. Guidelines for post-clearance audit (PCA). URL: http://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/key-issues/revenuepackage/pca_guidelines_vol1.pdf?la=en
13. Risk Management Compendium: Common part. World customs organization, URL: [http://www.wcoomd.org/files/1_Publicfiles/PDFandDocuments/Procedures_and_Facilitation_2/RMC_en/Common part.pdf](http://www.wcoomd.org/files/1_Publicfiles/PDFandDocuments/Procedures_and_Facilitation_2/RMC_en/Common%20part.pdf)
14. Rizk, M. Risk Management Framework in Customs: Analyzing Post-Clearance Procedures. *International Journal of Customs and Trade Law*. 2022. 14(2). 145-160.
15. UNCTAD Trust Fund for Trade Facilitation Negotiations Technical Note 5. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/TN05_PostClearanceAudit.pdf
16. Valdes, M., Fernandez, C. Data-Driven Approaches in Customs Risk Management. *Customs and Border Studies*. 2020. 22(1). 55-73.
17. Zhou, Q., & Yang, Y. Risk-Based Approach in Customs Compliance: A Study on Post-Clearance Risk Assessment. *Customs Journal*. 2020. 14(2). 112-126.
Стаття надійшла до редакції 05.10.2024
Статтю рекомендовано до друку 25.11.2024

Popel Sergii

Candidate of Economic Sciences
Head of the Department of the
Development of Customs Affairs
Research Institute for Financial Policy,
State Tax University
31 University Street, Irpin, 08205, Ukraine
e-mail: popelsa89@gmail.com
ORCID ID: [0000-0003-3834-1049](https://orcid.org/0000-0003-3834-1049)

The mechanism of applying the risk management system in post-customs control as an element of Euro-integration reforms

Abstract. The current stage of development of the domestic customs administration is characterized by the need to adapt national legislation to the standards of the European Union. One of the priority areas of customs policy reform is the harmonization and simplification of customs procedures through the implementation of risk management systems at various stages of customs control. One of the modern tools of customs control that allows to ensure this is post-customs control. The process of introducing post-customs control into the practical activities of customs authorities in Ukraine today is in the initial phase of development, therefore the mechanism of applying the RMS for decision-making regarding post-customs control still has many uncertainties and problematic aspects. What makes it necessary to study the mechanism of application of the risk management system for the purposes of post-customs control.

The purpose of the paper is to conduct a comprehensive structural study of the main elements of the external and internal subsystems of the mechanism for applying the Risk Management System in the field of post-clearance control.

The methodological foundation of the research is the use of a combination of general scientific and specialized research methods, namely: synthesis and analysis, deduction and induction, abstraction, dialectical cognition (when determining the current state of the application of the Risk Management System in the field of post-clearance control); modeling (for building the mechanism of applying the Risk Management System for post-clearance control purposes); systematization (for studying the external and internal subsystems of the mechanism for applying the RMS for post-clearance control purposes as an integral set of elements within the relationships between them); logical generalization (when preparing conclusions to form proposals for improving the effectiveness of post-clearance control in the context of applying the Risk Management System).

The scientific article presents the following results: a mechanism for applying the Risk Management System for post-clearance control purposes was built, and the main elements of its external subsystem (principles, factors, levers of managerial influence, functions, etc.) were studied. It was noted that the fundamental component of the external subsystem of the mechanism, which will actually ensure the proper functioning of the mechanism, is the regulatory and legal support, as well as the strategic, long-term support of its implementation and development by the leadership of the State Customs Service and the Ministry of Finance of Ukraine. The internal subsystem of the mechanism was analyzed, and the peculiarities of its functioning in Ukraine were identified.

As a result of the study of the mechanism of applying the Risk Management System for post-clearance control purposes, directions for its improvement were proposed.

Keywords: risk management system, risk analysis, post-clearance control, simplification of customs procedures, control after release.

Formulas: 0; fig.: 4, tabl.: 0, bibl.: 17;

JEL Classification: L52, M38

For citation: Popel S. The mechanism of applying the risk management system in post-customs control as an element of Euro-integration reforms. Financial and Credit Systems: Prospects for Development. №4(15)2024. P. 67-80. DOI: <https://doi.org/10.26565/2786-4995-2024-4-06> [in Ukrainian]

References

1. Kapitanets, S. V., & Ruda, T. V. (2024). *Improving approaches to the use of risk management systems in the field of post-customs control*. Sustainable Economic Development. 1(48). pp. 351–359. Retrieved from <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-48-48> [in Ukrainian].
2. Kostenko, A. O. (2018). *Risk management in customs control after goods release*. Bulletin of Cherkasy University. (1). pp. 40–48. Retrieved from <https://econom-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/2664/2810> [in Ukrainian].
3. Ministry of Finance of Ukraine. (2022). *Methodological Guide on Risk Management as a Component of Internal Control in the Management of Budgetary Funds* (22 p.). Kyiv. Retrieved from https://mof.gov.ua/storage/files/дод_202320Методичний20посібник20щодо20аспектів20управління20ризиками.pdf. [in Ukrainian].
4. International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures (Kyoto Convention), adopted May 18, 1973. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_643. [in Ukrainian].

5. Ministry of Finance of Ukraine. (2015). *On the approval of the procedure for risk analysis and assessment, development and implementation of risk management measures to determine forms and amounts of customs control*: Order of July 31, 2015 No. 684. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1021-15#Text>. [in Ukrainian].
6. World Customs Organization. (n.d.). *Framework of Standards to Secure and Facilitate Global Trade*. Legislation Database of Ukraine. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976_003#Text. [in Ukrainian].
7. WTO Trade Facilitation Agreement. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=b4d9ae8d-03af-4a2a-8892-42d55c2ec948&title=TekstUgodiProSproschenniaProtседurTorgivli>. [in Ukrainian].
8. European Union. (2007). *Authorised Economic Operators, Guidelines*. Retrieved from https://ec.europa.eu/taxation_customs/system/files/2017-03/aeo_guidelines_en.pdf
9. Bailey, R., & Wong, K. (2021). *Innovations in Risk Management for Customs: The Role of Technology*. *Journal of International Trade Law and Policy*, 20(3), 200–215.
10. European Union. (2013). *EU Customs Code*. Official Journal of the European Union L 165/1. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R0952>.
11. European Commission, Directorate-General for Taxation and Customs Union. (2015). *Customs Blueprints – Pathways to Better Customs*. Publications Office. Retrieved from <https://data.europa.eu/doi/10.2778/77704>.
12. World Customs Organization. (n.d.). *Guidelines for Post-Clearance Audit (PCA)*. Retrieved from http://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/key-issues/revenuepackage/pca_guidelines_vol1.pdf?la=en.
13. World Customs Organization. (2011). *Risk Management Compendium: Common Part*. Retrieved from http://www.wcoomd.org/files/1_Publicfiles/PDFandDocuments/Procedures_and_Facilitation_2/RMC_en/Common%20part.pdf
14. Rizk, M. (2022). *Risk Management Framework in Customs: Analyzing Post-Clearance Procedures*. *International Journal of Customs and Trade Law*. 14(2), pp. 145–160.
15. UNCTAD. (n.d.). *Trust Fund for Trade Facilitation Negotiations Technical Note 5*. Retrieved from https://unctad.org/system/files/official-document/TN05_PostClearanceAudit.pdf.
16. Valdes, M., & Fernandez, C. (2020). *Data-Driven Approaches in Customs Risk Management*. *Customs and Border Studies*. 22(1), pp. 55–73.
17. Zhou, Q., & Yang, Y. (2020). *Risk-Based Approach in Customs Compliance: A Study on Post-Clearance Risk Assessment*. *Customs Journal*. 14(2), pp. 112–126.

The article was received by the editors 05.10.2024

The article is recommended for printing 25.11.2024